

відстоювати свої інтереси у стосунках з Польщі. Січовики будували свою першу демократичну республіку, але вона так і не змогла стати справжньою державою, хоча поклала початок українського державотворення. Запорозьке козацтво виявило надзвичайну сміливість і оригінальні творчі здібності в організації військової справи, відстоюванні нових форм соціального, політичного та економічного буття, у створенні своєї культури. Саме в січовиках українське суспільство знаходило підтримку та своїх героїв, складало пісні і оповідання. Запорозький козак в уявленні українців був уособленням найкращих людських якостей, виразником національного духу. Непримиренність запорожців до поневолювачів пробуджувала і підтримувала в народі надію на визволення, надихала наступні покоління на боротьбу за визволення.

Список використаних джерел

1. Січ Запорізька // Українська мала енциклопедія: 16 кн.: у 8 т. / проф. Є. Онацький. Накладом Адміністрації УАПЦ в Аргентині. Буенос-Айрес, 1965. Т. 7. кн. XIV. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://archive.org/details/UkrMalaEn/kn_14
2. Адріан Кашенко, «Оповідання про славне Військо Запорозьке низове». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=1014>
3. Курінь/ Юридична енциклопедія [у 6 т.] / Ю. С.Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. [К.]: Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 2001. Т.3. 792 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://leksika.com.ua/18280413/legal/kurin>
4. Козак // Етимологічний словник української мови: в 7 т. / ред. Л. К. Артемева. К.: Наукова думка, 1985. Т.2. 495 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://goroh.pp.ua/%D0%D1%82%D0%B8%D0%BC%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F/%D0%BA%D0%BE%D0%B7%D0%B0%D0%BA>
5. Яворницький Д.І. Історія запорізьких козаків. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://resource.history.org.ua/item/0013950>

Шелест Т. С., здобувачка вищої освіти 3 курсу, група ГЗ -191

Науковий керівник – **Колєватов О. О.**, к.і.н., доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна)

РОЛЬ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО В УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІЇ

Постать Богдана Хмельницького є невід'ємною та однією з ключових в період Гетьманщини або Хмельниччини (в історії називають так період його гетьманування). Перший гетьман Війська Запорозького без сумніву був талановитим воєначальником і полководцем. За часи правління отримав ряд великих перемог, що увійшли в історію України. Визначним є той факт, що Б.Хмельницький розпочав визвольну війну українського народу проти Речі Посполитої з метою звільнення його від польської неволі та об'єднання українських земель у незалежну державу. Актуальність аналізу постаті Богдана Хмельницького та його діяльності прослідковується в наші часи в розрізі відстоювання територіальної цілісності та незалежності України, її успішного розвитку та розбудови, та в цілому ефективного управління державою.

Слід зазначити, що формування Гетьманщини почалось «на папері» ще в проекті Йосипа Верещинського, де він у своєму творі «Війську Запорозькому пресвітлий наказ» говорить про автономне козацьке самоуправління [1]. Після невдалих спроб з боку Речі Посполитої придушити спротив козацька політична сила перейшла у наступ. Під час руху С. Наливайка і Г. Лободи 1594–1596 рр. на контрольованій ними території козацтво самоорганізувалося, а над цією територією, до якої додавалася й Січ, мала бути єдина козацька юрисдикція; керівник – гетьман, на Січі – поручник [1, 2]. Гетьман Війська Запорозького П. Конашевич-Сагайдачний перетворив в 1610–1620-х рр. козацьке військо на регулярне козацьке формування, подав королеві вимогу про надання прав і привілеїв населенню України й козацькому війську, виконання яких означало б автономію України у складі Речі Посполитої [1, 3]. М. Дорошенку належить запровадження у козацькому

регіоні полково-сотенного військово-територіального устрою, що мало вирішальне значення для творення української автономії. Було створено 6 полків, чим узаконено існування козацького війська та землеволодіння [1, 4].

Такі передумови формування козацької держави призвели до успіхів в ході Національно-визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького. Хмельницький, як і Конашевич-Сагайдачний, висунув вимогу знищення органів королівської влади й встановлення козацьких порядків на підконтрольних територіях, а згодом постала вимога створення удільної козацької держави. Реалізація цих вимог розпочалась влітку 1648 р. в результаті перемог козацько-селянського війська. Почався процес формування державних владних інституцій, в основу якого було покладено полково-сотенну військово-адміністративну схему. Запрацювали центральні й місцеві органи влади, запроваджувалися козацькі суди й судочинство, у процес державотворення включилася значна кількість козацької старшини [1]. Отже, можна зробити висновок про те, що Б. Хмельницький продовжив справу попередників у встановленні незалежності козацької держави та досяг небувалих раніше успіхів.

Найбільшого розквіту Запорізька Січ набула саме за часів гетьманування Б. Хмельницького та являла собою військово-політичною організацією республіканського типу. Вирішення найважливіших питань військового та політичного характеру було покладено на вищий орган влади Січі – військова рада. Особливу роль грала січнева рада, де обирали суддю, писаря, обозного, осавулів, гармаша, толмача та іншу старшину. Велике значення в житті Січі мала і старшинська рада. Прослідковувались риси демократії у суспільно-політичному устрої Січі, зокрема визнавалося право козаків на особисту свободу, участь у вирішенні всіх найважливіших питань життя Січі, а також право обирати старшину і самому бути обраним на будь-яку посаду, володіти землями, займатися промислами та іншими видами господарської діяльності [5, 6].

Говорячи про соціально-економічні зміни за часів гетьманування Б. Хмельницького, то слід зазначити, що провідною силою, на яку спирався у визвольній війні Хмельницький, були козаки. Вони продовжували відігравати ту саму важливу роль і після визвольної війни, їм був наданий ряд привілеїв таких як: дозвіл торгувати, виготовляти горілку, мати самоврядування, право на власність на землю, звільнену від сплати податків. Міщани та селяни набували повних цивільних прав і ставали повноправними власниками своїх наділів. Значну увагу гетьман приділяв вирішенню аграрного питання, зокрема мале та середнє землеволодіння стало одним із основних видів діяльності Січі. При цьому плата, яка сплачувалась селянами на користь гетьмана, була значно нижчою, ніж та, яка сплачувалась феодалам до визвольної війни [7].

Розвитку економіки та економічних відносин Б. Хмельницький приділяв значну увагу. Економічна політика, яку проводив гетьман, створила сприятливі умови для накопичення початкового капіталу та розвитку мануфактурного виробництва. Значна увага приділялась фінансовій політиці, зокрема був створений фінансовий апарат, який управляв гетьманською скарбницею. Державна казна поповнювалась з трьох джерел: земельного фонду, з доходів від промислів і торгівлі та різних податків. Податки платили селяни і міщани, існували такі види податків: «подимний» – постійний, «стація» – надзвичайний, на утримання війська [7, 8].

Не меншу увагу Богдан Хмельницький приділяв судочинству та правовому врегулюванню відносин на теренах Запорізької Січі. Судова система козацької держави тільки зароджувалась і ґрунтувалась на звичаєвому праві. Найвищим судом був суд гетьмана. Кожен стан мав свій суд, наприклад судочинство над вищою козацькою старшиною правив Генеральний суд, а дрібні кримінальні справи розглядалися магістратськими та ратушними судами. Судочинство здійснювалося як на основі старих юридичних кодексів (Литовські статuti, маґдебурзьке право, звичаєве або неписане право), так і нового джерела права – гетьманських універсалів – акти вищої виконавчої влади, обов'язкові для всього населення України [8].

Українська держава швидко заручилася підтримкою інших держав світу та отримала широке міжнародне визнання. Б. Хмельницький установив дипломатичні контакти з Росією, Кримом, Туреччиною, Польщею, Трансільванією, Молдавією. Згодом українську державність визнали Венеція, Валахія, Швеція та інші країни. Країни Європи уклали договори із Україною. Вирішальною в дипломатичній діяльності Б. Хмельницького та в історії української державності стала Переяславська рада 8 січня 1654 р., яка ухвалила союз України з Росією шляхом підписання «Березневих статей».

Саме через підписання цього договору постать Богдана Хмельницького і до наших днів є суперечливою, адже різні історики трактують цей союз по-різному і більшість вітчизняних істориків вважають його фатальним для українського народу та державності, зокрема історики права трактують договір як з'єднання на основі унії (російський історик М. Дьяконов, В. Сергєєвич); деякі українські історики, історики Російської імперії XIX ст., а потім і радянські історики оцінювали даний договір як возз'єднання України з Росією; встановлення васальної залежності від Москви (М. Грушевський); договір Війська Запорізького з Росією (дослідник історії українського права А. Яковлів); тимчасовий військовий союз (теоретик українського консерватизму В. Липинський); конфедерація (сучасні українські історики О. Апанович, В. Горобець, О. Гуржій, Ю. Мицик, А. Рогожин, В. Смолій, В. Степанков); проте Н. Яковенко вважає, що така оцінка договору є необґрунтованою, адже конфедерація передбачає рівноправне партнерство, якого по факту не існувало [8].

Отже, внесок Богдана Хмельницького у встановлення незалежності Української держави є значним, адже козацька держава, за часів його гетьманування, мала свої кордони, встановлювались дипломатичні зв'язки з іншими державами, розвивалась соціально-економічна, фінансова, освітня та правова сфери життя суспільства. Б. Хмельницький спромігся зупинити денационалізацію, окатоличення та соціально-економічні утиски українців. Важливим було встановлення дипломатичних зв'язків та пошук союзників, чого і домогся Богдан Хмельницький, уклавши ряд договорів з європейськими країнами, що дозволили Україні маневрувати на міжнародно-політичній арені в процесі протистояння з Річчю Посполитою. Попри дискусії між істориками щодо постаті Б. Хмельницького зазначимо, що він був феноменом того часу, який зумів здолати одну з найсильніших тогочасних держав Європи і розбудити український дух.

Список використаних джерел

1. Тернистий шлях до незалежності: перші кроки. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://cdiak.archives.gov.ua/v_Dnya_Nezalezhnosti_2021.php
2. Повстання під приводом Северина Наливайка (1594-1596). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://perejaslav.org.ua/istoria/povstannya-severina-nalivajka-1594-1596.html>
3. «Петро Сагайдачний – творець Війська Запорізького». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://msmb.org.ua/biblioresursi/bibliografiya/osobistosti/petro-sagaydachnij-tvoretsy-biysyuka-zaporizykogo/>
4. Правобережна Україна у другій половині XVII-XVIII ст.: проблема державотворення. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://history.org.ua/LiberUA/5-7702-0540-7/5-7702-0540-7.pdf>
5. Адміністративний та військово-політичний устрій Запорізької Січі. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://we.org.ua/HISTORY/ADMINISTRATYVNYJ-TA-VIJSKOVO-POLITYCHNYJ-USTRIJ-ZAPORIZKOYI-SICHI/>
6. Становлення системи центральної адміністрації Гетьманщини. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=798>
7. Соціально-економічні зміни козацтва протягом 1648–1657 рр. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://jts.donnu.edu.ua/article/view/8326>
8. Роздавальний матеріал з дисципліни «Історія України» на тему: «Визвольна війна українського народу середини XVII ст. Становлення української державності» для студентів 1 курсу. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://udhtu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/08/fa72196c3648937e967192967acc8bfc.pdf>